

Opstaan!!!

Inleiding

Kleuters krijgen nog geen echte geschiedenisles. Maar begrippen rond 'tijd' worden wel dagelijks ingeïmagineerd. Er is vaak in de klas een soort tijdsbalkje aanwezig met tekeningen van wat er die dag allemaal, op welk tijdstip, gaat gebeuren. In de kring, spelen, wat eten en drinken, buiten spelen, naar huis. Op deze simpele maar doeltreffende manier krijgen jonge kinderen al besef van tijd. In de kring wordt ook vaak gesproken over gisteren, vandaag of morgen. Lastiger wordt het om een hele week te overzien met kleuters, laat staan een maand of een jaar. Door middel van het behandelen van seizoenen en feestdagen krijgen kinderen daar langzaam maar zeker ook inzicht in. Als het gaat over 'vroeger en nu' is het het beste om jonge kinderen te confronteren met heel duidelijke verschillen van hoe het toen was en hoe het nu is. Wakker worden door een wekker met enorme bellen, onder een (oude) deken, een slaapmuts op, dan opstaan en snel licht maken door een kaarsje aan te steken, wassen met een lampetkan en schaal: kortom 'wakker worden' in (over)grootmoeders tijd is duidelijk zichtbaar in een andere tijd dan wat kinderen gewend zijn. Het is een manier om kinderen aanvankelijk historisch besef bij te brengen. Een voorzichtige kennismaking met een tijd die al lang voorbij is, maar er wel geweest is voordat zij leefden...

Opbouw van het project

Het project bestaat uit vier onderdelen:

Vooraf: ongeveer een à twee dagen van tevoren vraagt de leerkracht aan de leerlingen om dingen van huis mee te nemen die te maken hebben met 'tijd' en 'opstaan' (bijvoorbeeld een wekker, een pyjama, een boekje over tijd of opstaan, enz.). De spulletjes komen bij elkaar te liggen op een speciale **'OPSTAAN'** tafel in de hoek van de klas.

- 1) Een gastdocent (Anna) die twee keer opstaat. In de kring staat een kist waar Anna spullen uit pakt. Zij kleedt zich twee keer voor de ogen van de kinderen om en gaat slapen en wordt weer wakker. Door middel van twee korte rollenspellen van Anna die wakker wordt in twee verschillende tijden, krijgen de kinderen een idee van hoe opstaan vroeger was. Daarnaast herkennen zij het opstaan van tegenwoordig. Misschien herkennen zij wel elementen van vroeger tijd: 'Oma en opa hebben ook dekens op bed', bijvoorbeeld.
- 2) In de kring worden de rollenspellen besproken aan de hand van de gebruikte attributen die uit de kist te voorschijn komen: een wekker, een lampetkan en schaal, deken, kaarsje in standaard en nachtpon en slaapmuts. Maar ook de dingen van nu: een mobiele telefoon, een moderne nachtpon en een dekbed. Er zitten nog meer dingen in de kist van vroeger en nu, die worden evt. ook besproken. De nadruk ligt op het bespreken van de verschillen, het gemak en hoe laat sta je op? Hoeveel tijd had je vroeger nodig en heb je nu nodig om op te staan en wat vinden de kinderen zelf het fijnst. Ook kunnen de functies besproken worden: de wekker en kaars hebben een wat andere functie gekregen bijvoorbeeld.
- 3) Werken met 'tijd'. Er zijn verschillende verwerkingsmogelijkheden in de hoeken. Net als anders wordt er in verschillende groepjes gewerkt. Er kan voor gekozen worden om alle 11n. alle onderdelen te laten doen, dan is deze verwerkingsmogelijkheid een activiteit die meerdere dagdelen omvat. Ook is de verwerking van deze les over tijd te combineren met andere lessen over 'tijd'.
- 4) Evaluatie van de lessen in de kring. Als de leerlingen alle onderdelen hebben gedaan in de hoeken, kan er geëvalueerd worden over het project....

Inleiding

Kleuters krijgen nog geen echte geschiedenisles. Maar begrippen rond 'tijd' worden wel dagelijks ingeoefend. Er is vaak in de klas een soort tijdsbalkje aanwezig met tekeningen van wat er die dag allemaal, op welk tijdstip, gaat gebeuren. In de kring, spelen, wat eten en drinken, buiten spelen, naar huis. Op deze simpele maar doeltreffende manier krijgen jonge kinderen al besef van tijd. In de kring wordt ook vaak gesproken over gisteren, vandaag of morgen. Lastiger wordt het om een hele week te overzien met kleuters, laat staan een maand of een jaar. Door middel van het behandelen van seizoenen en feestdagen krijgen kinderen daar langzaam maar zeker ook inzicht in. Als het gaat over 'vroeger en nu' is het mijns inziens het beste om jonge kinderen te confronteren met heel duidelijke verschillen van hoe het toen was en hoe het nu is. Wakker worden door een wekker met enorme bellen, onder een (oude) deken, een slaapmuts op, dan opstaan en snel licht maken door een kaarsje aan te steken, wassen met een lampetkan en schaal: kortom 'wakker worden' in (over)groot moeders tijd is duidelijk zichtbaar in een andere tijd dan wat kinderen gewend zijn. Het is een manier om kinderen aanvankelijk historisch besef bij te brengen. Een voorzichtige kennismaking met een tijd die al lang voorbij is, maar er wel geweest is voordat zij leefden...

Opbouw van het project

Het project bestaat uit vier onderdelen:

Vorbereiding

ongeveer een à twee dagen van te voren vraagt de leerkracht aan de leerlingen om dingen van huis mee te nemen die te maken hebben met 'tijd' en 'opstaan' (bijvoorbeeld een wekker, een pyjama, een boekje over tijd of opstaan, enz.). De spulletjes komen bij elkaar te liggen op een speciale **'OPSTAAN'** tafel in de hoek van de klas.

- 1) Een gastdocent (Anna) die twee keer opstaat. In de kring staat een kist waar Anna spullen uit pakt. Zij kleedt zich twee keer voor de ogen van de kinderen om en gaat slapen en wordt weer wakker. Door middel van twee korte rollenspellen van Anna die wakker wordt in twee verschillende tijden, krijgen de kinderen een idee van hoe opstaan vroeger was. Daarnaast herkennen zij het opstaan van tegenwoordig. Misschien herkennen zij wel elementen van vroeger tijd: 'Oma en opa hebben ook dekens op bed', bijvoorbeeld.
- 2) In de kring worden de rollenspellen besproken aan de hand van de gebruikte attributen die uit de kist te voorschijn komen: een wekker, een lampetkan en schaal, deken, kaarsje in standaard en nachtpon en slaapmuts. Maar ook de dingen van nu: een mobiele telefoon, een moderne nachtpon en een dekbed. Er zitten nog meer dingen in de kist van vroeger en nu, die worden evt. ook besproken. De nadruk ligt op het bespreken van de verschillen, het gemak en hoe laat sta je op? Hoeveel tijd had je vroeger nodig en heb je nu nodig om op te staan en wat vinden de kinderen zelf het fijnst. Ook kunnen de functies besproken worden: de wekker en kaars hebben een wat andere functie gekregen bijvoorbeeld.
- 3) Werken met 'tijd'. Er zijn verschillende verwerkingsmogelijkheden in de hoeken. Net als anders wordt er in verschillende groepjes gewerkt. Er kan voor gekozen worden om alle 11n. alle onderdelen te laten doen, dan is deze verwerkingsmogelijkheid een activiteit die meerdere dagdelen omvat. Ook is de verwerking van deze les over tijd te combineren met andere lessen over 'tijd'.
- 4) Evaluatie van de lessen in de kring. Als de leerlingen alle onderdelen hebben gedaan in de hoeken, kan er geëvalueerd worden over het project....

Lessenoverzicht

<i>Les</i>	<i>Korte inhoud van de les</i>	<i>Tijd</i>	<i>Nodig</i>
Les 1	Introductie in de kring. Twee keer een rollenspel waarin Anna eerst opstaat in de tijd van vroeger en dan van nu	5 minuten en 2 keer 10-15 minuten	Kringopstelling, Kist met: -deken, lampetkan en schaal, wekker met bellen, kaars en standaard, nachtpon, slaapmuts, (sloffes), dekbed, kussen, mobile telefoon, moderne nachtpon. Evt. nog andere oude spullen die te maken hebben met 'tijd' (zandloper, horloge, kookwekker)
Les 2	Kringgesprek naar aanleiding van de rollenspellen	10-15 minuten	Kringopstelling, kist met spullen
Les 3	Werken met 'tijd' instructie van de werkbladen en verwerking in de 'hoeken': - verschillende werkbladen - huishoek (toneel) - schilderhoek (persoonlijke beeldende uitwerking)	30-45 minuten	De 'hoeken' van de kleuterklas: verkleedspullen, schildersspullen (kwasten, water en groot papier), tijdschriften met plaatjes, de verschillende werktafels. Werkbladen 1, 3, 5, 6 (genoeg kopieën) en plaatjesmateriaal behorend bij de werkbladen.
Les 4	Evaluatie in de kring	15 -20 minuten	Alle spullen van de 'OPSTAAN' tafel in de kring (of de tafel in zijn geheel) en een aantal verwerkingsbladen van leerlingen.

Verantwoording/aansluiting bij andere 'vakken'

Door middel van het uitvergrooten van zichtbare verschillen is het voor de jonge kinderen goed zichtbaar en te begrijpen dat het vroeger anders was dan nu. Op deze manier is het mogelijk enig historisch besef wakker te maken bij de kinderen, maar ook om verder te praten en te werken over het begrip 'tijd'. De dagindeling in tijd(en) is iets wat in alle kleuterklassen al gedaan wordt, maar wat nu weer extra onder de aandacht gebracht kan worden. Er kan voorgelezen worden over tijd, wat betekend 'op tijd' en 'niet op tijd'. Klokkijken: hoe laat komen we op school, hoe laat gaan we spelen en hoe laat gaan we weer naar huis? Er is overal een bepaalde tijd voor... kooktijd, slaaptijd, bedtijd, tijd om te eten, speeltijd. Verloop van tijd kan ook besproken worden: het opgroeien van kind, naar tiener, naar volwassene, naar oude man of vrouw. Het groeien van een plantje. Alles heeft een bepaalde tijd 'nodig' en krijgt een bepaalde tijd. Rekenen, historisch besef en taalbesef zitten in werken met tijd besloten. Maar er kan natuurlijk ook op een creatieve manier met 'tijd' omgegaan worden in de vorm van spel en beeldende vorming.

Les 1 Opstaan!

Een gastdocent die twee keer 'opstaat'

Doel (algemeen):

De leerlingen kunnen de verschillen vertellen van hoe het was om vroeger (ongeveer 100 jaar geleden) op te staan vergeleken met nu aan de hand van verschillende voorbeelden. (Het begrip 'tijd' is onder andere door middel van dit project een bekend begrip aan het worden bij de leerlingen).

Vorbereiding/nodig:

De kist staat in de kring en de leerlingen zitten op hun stoeltjes in de kring. Het is verder handig om van te voren: de werkbladen uitgeprint te hebben, de huishoek na te kijken op voldoende verkleedkleden, de schildersspullen (papier, water, verf), de kleurpotloden, tijdschriften en de scharen en lijm of plakstiften klaar te hebben liggen.

Duur:

5 en 2 keer 10 – 15 minuten (totaal maximaal 30 min.)

Activiteit:

Rollenspellen en instructie in de kring.

Lesverloop:

De gastdocent stelt zich voor als Anna. Ze heeft een grote kist bij zich met spullen erin. De spullen haalt ze er een voor een uit en ze vraagt aan de kinderen wat het is. Dan vertelt ze dat ze iets gaat doen waarbij de kinderen goed moeten opletten. Instructie: Tijdens de rollenspellen proberen niet te praten alleen goed kijken wat er gebeurt en goed onthouden. Dan trekt Anna de oude spullen aan en gaat in bed liggen onder de deken, wordt vervolgens wakker door de wekker, staat op, doet een kaarsje aan en gaat zich wassen bij de lampetkan... Dan trekt ze de spullen weer uit en doet de moderne nachtpon aan en gaat onder het dekbed liggen. Ze wordt wakker door het gepiep van de mobiele telefoon en ze gaat naar de wastafel om zich te wassen. Dan doet ze die kleden weer uit en legt ze deze naast de 'oude' spullen.

Les 2 Kringgesprek

Activiteit:

Kringgesprek naar aanleiding van de rollenspellen.

Duur:

Ongeveer 10- 15 minuten

Lesverloop:

Anna gaat weer in de kring zitten en vraagt de kinderen wat ze is opgevallen. Vervolgens haalt ze de attributen er nog eens bij. Wat is van vroeger en wat van nu? Waarom? Hoe zie je dat? Andere spullen komen uit de kist die met tijd te maken hebben (horloge, zandloper, kookwekker) Wat is het? Waar is het voor? Wie en wat hoort bij vroeger en wie en wat hoort bij nu? Het begrip 'tijd' wordt ook even aangestipt: wat betekent 'vroeger' en 'nu' en opstaan om 7 uur, wie staat er dan nog meer op? Wat ga je dan doen? Hoe laat ga je ontbijten, middageten, avondeten, naar bed? Dit onderdeel is flexibel. Kinderen zullen zelf met voorbeelden komen. Het is de bedoeling om daarop in te haken en met andere voorbeelden en vragen te komen naar aanleiding van.

Les 3 Werken met tijd

Doel:

De leerlingen kunnen door middel van de verschillende verwerkingsvormen laten zien dat zij weten wat 'vroeger' en 'nu' is en dat zij (een beter) begrip hebben gekregen van het fenomeen tijd.

Vorbereiding/nodig:

- werkbladen (en plaatjeswerkbladen) 1, 3, 5, 6 voldoende uitgeprint op A3 en A4;
- lijm of plakstiften en scharen;
- huishoek met voldoende verkleedkleden;
- schildersspullen (A2 papier, water, verf, verfschorten, verfhoek);
- kleurpotloden en/of kleurkrijt;
- tijdschriften;
- werktafels klaar.

Activiteit:

Verschillende werkvormen en leeractiviteiten om de begrippen 'vroeger' en 'nu' en tijd verder te verduidelijken. Instructie voor de verschillende keuze onderdelen.

Duur:

Ongeveer 30-45 minuten.

Lesverloop:

Dit onderdeel kan eventueel op een later tijdstip plaatsvinden, zoals na de ochtendpauze of in de middag bijvoorbeeld.

De beginsituatie is (weer) in de kring. Naar aanleiding van het kringgesprek vertelt de leerkracht dat er op verschillende manieren gewerkt gaat worden met wat er allemaal gezien en besproken is. (Het kan ook op een uitnodigende manier aangeboden worden, want meestal weten de kinderen zelf wel wat te bedenken: rollenspel, schilderen, tekenen, plaatjes zoeken van vroeger en nu).

In de kring liggen diverse werkbladen voor verschillende creatieve verwerkingen van de les klaar. De leerkracht kan er nu voor kiezen om in één keer alle instructies kort te doen en dan de groepjes te verdelen zodat tegelijkertijd aan de slag wordt gegaan. Er kan ook gekozen worden om de groep te verdelen en dan instructie in de kring te geven voor een bepaald onderdeel zodat de betreffende leerlingen aan de slag kunnen. Er hoeft dan niet door iedereen gewacht te worden totdat alle instructies gegeven zijn. Als de spullen klaar liggen kunnen de leerlingen vaak zelfstandig al aan de gang, als alle instructies gegeven zijn loopt de leerkracht de verschillende hoeken en werktafels af om te kijken naar de voortgang.

Werken in de verschillende 'hoeken':

1. Werkblad rubriceren en ordenen:

Welke plaatjes horen bij vroeger en welke bij nu?

Nodig:

- Werkblad 1 voldoende uitgeprint op A3 formaat
- Tijdschriften (bijvoorbeeld: Libelle, Kampioen, Margriet, Historisch Nieuwsblad, Tijdschrift van Oud-Veenendaal)
- Blad met plaatjes over 'Vroeger en Nu' voldoende uitgeprint (A4)
- Scharen en lijm of plakstift

Instructie (max. 5 minuten):

De leerkracht laat het werkblad 1 zien en vertelt dat aan de kant, onder de sierlijke, ouderwetse letters (Vroeger) plaatjes geplakt kunnen worden van vroeger. Je bespreekt kort het blad met plaatjes van 'Vroeger en Nu'. Welke plaatjes zijn van vroeger? Waarom denk je dat? Ook is het handig om even een tijdschrift door te bladeren met de leerlingen. Welke plaatjes zou je onder 'Nu' plakken bijvoorbeeld? Waarom? Knip de plaatjes mooi uit en plak ze onder het woord Vroeger (in sierlijke letters) of onder Nu.

2. Rollenspel

Naspelen van de rollenspellen in de huishoek

Nodig:

- Verkleedkleden en attributen voor het rollenspel: sloffen, wekker, oude mobiele telefoon of wekkerradio, pyjama of nachtpon, slaapmuts, kaarsenstandaard met kaars, nachtlampje, deken, dekbed, kussen

Instructie (max. 5 minuten):

We hebben gezien hoe je vroeger opstond en hoe het nu gaat. Probeer dat om de beurt na te spelen en laat de andere kinderen raden wat je aan het doen bent. Zeg niks, maar laat het de anderen raden. Als iedereen geweest is laat je om de beurt zien hoe je zelf opstaat thuis. Wat doe je het eerst? En dan? Laat de anderen weer raden terwijl je zelf niks zegt.

3. Kleurplaat 'Opstaan!'

Nodig:

- Voldoende prints van de kleurplaat over Opstaan!
- Kleurpotloden en/of kleurkrijt (wasco)

Instructie(1 minuut):

Laat de kleurplaat zien en motiveer de leerlingen om het zo mooi mogelijk in te kleuren met kleurpotloden of met kleurkrijt (bijvoorbeeld wasco). Wat zien de leerlingen op de kleurplaat? Bespreek het even kort.

4. Schilderopdracht

Zelf schilderen over de rollenspellen of over een object van 'vroeger' en 'nu'

Nodig:

- Voldoende A2 papier voor op de 'schildersezels' in de verfhoek
- Kwasten/penselen van verschillende diktes
- Plakkaatverf: geel, rood, blauw, wit (eventueel zwart) in potjes bij de verfezels
- Potjes water
- Verfschorten
- Voorwerpen die te maken hebben met het onderwerp, bijvoorbeeld een (kook)wekker, een kaars in een standaard, een nachtpon, enz. (of een boekje over Opstaan)

Instructie (max. 5 minuten):

Wat vond je het leukst van toen Anna op ging staan? Wat zou je wel willen schilderen? Is dat juist van vroeger of van nu? Is er iets bij de voorwerpen dat je kunt gebruiken voor je schilderij. Probeer zo goed mogelijk te laten zien in je schilderij of het van vroeger is of van nu... Vertel naderhand aan mij wat je geschilderd hebt (kan er eventueel bij geschreven worden).

5. Collage 'Opstaan!'

Poster maken met plaatjes, die eerst gekleurd en uitgeknipt worden, van 'vroeger' en 'nu' attributen uit de rollenspellen.

Nodig:

- Voldoende A3 papier
- Werkblad 5 op A3 uitgeprint met daarop de plaatjes die te maken hebben met de rollenspellen
- Scharen en lijm of plakstiften
- Kleurpotloden

Instructie (max.5 minuten):

Je laat werkblad 5 zien met daarop allerlei plaatjes van attributen uit de rollenspellen. Wat is er allemaal te zien? Laat de leerlingen de plaatjes herkennen en benoemen. Wat zou je met de plaatjes kunnen doen? Op volgorde leggen, of gebruiken voor een tekening over 'opstaan': laat de leerlingen zelf met suggesties komen. Het is de bedoeling dat ze met de plaatjes als basis een tekening of poster van het onderwerp samenstellen. "Knip de plaatjes mooi uit. Plak ze op het papier en maak er een mooie tekening omheen. Vertel het verhaal erbij".

6. Werkblad 'tijd'

rubriceer en orden de volgende plaatjes: wat hoort bij 's ochtends, wat hoort bij tussen de middag, 's middags en 's avonds.

Nodig:

- Werkblad 6 voldoende uitgeprint op A3 papier
- 4 verschillende werkbladen met plaatjes over 'tijd': 's ochtends, tussen de middag, 's middags en 's avonds op A4 voldoende uitgeprint
- Kleurpotloden
- Scharen en lijm of plakstiften

Instructie (max. 5 minuten):

Laat werkblad 6 zien met een voorbeeld van wat er bij alle tijdsmomenten hoort er al opgeplakt. Vraag aan de leerlingen welk plaatje er bij 's ochtends hoort. Wat zie je op het plaatje en waar zie je dat plaatje? Vertel dat de plaatjes op volgorde liggen. Welke plaatjes horen daar nog meer bij? (Laat de verschillende werkbladen zien en bespreek wat plaatjes ervan). "Kleur de zwart-wit plaatjes mooi en knip ze uit. Leg ze dan op de goede plaats op het grote blad en haal mij er dan even bij. Samen kijken we dan of ze op de goede volgorde liggen. Dan kun je ze opplakken." (Je kunt ook de instructie geven om elkaar met dit laatste te helpen, zodat je dan maar een keer hoeft te kijken of alles goed ligt).

Les 4 Evaluatie

Doel:

De leerlingen en leerkracht bespreken met elkaar wat ze hebben gedaan en geleerd de afgelopen les(sen) in verband met (het fenomeen) 'tijd' en 'opstaan'

Vorbereiding/nodig:

attributen van de 'OPSTAAN' tafel en leerlingen werkbladen

Activiteit:

Kringgesprek

Duur:

Ongeveer 15-20 minuten.

Lesverloop:

Tijdens de ochtendkring aan het eind van de lessenserie is het goed om nog eens met de leerlingen terug te kijken op het project. Aan de hand van de attributen die meegenomen zijn en op de 'OPSTAAN' tafel liggen en naar aanleiding van een aantal werkbladen bespreekt de leerkracht het project. Belangrijke vragen zijn onder andere:

- Wat vond je het grootste verschil tussen opstaan vroeger en opstaan nu?
- Wat heeft tijd met opstaan te maken?
- Wat vond je leuk om te doen?
- Wat heb je geleerd?
- ...?

Suggesties:

Misschien zijn de rollenspellen wel reden om een opa of oma uit te nodigen om over vroeger te komen praten?

In de bibliotheek zijn verschillende (prenten)boeken over 'Opstaan' en 'Tijd' te lenen. Mogelijke titels zijn:

- *Twee nachtjes bij oma. Rekenboek –tijd.* Tekst en illustraties van Georgien Overwater. Dit prentenboek is (ook) digitaal te bekijken en beluisteren:
www.zwijsenouders.nl/Artikel/Digitaal-prentenboek-getalbegrip-Twee-nachtjes-bij-oma.htm#
- *Grootmoeders klok* door: Geraldine Mac Caughan (vertaling van Andrea Princen-Hagen)
- *Opstaan!* door: Leen van Durme (peuterboek met 'flapjes')
- *Opstaan* door: Jan Ormerod (vertaling van Ineke Ris)

Het is leuk om een speciale project-werkmap 'Opstaan' te maken en daar de werkbladen en schilderijen/tekeningen in te doen. De andere lessen over 'tijd' kunnen ook samen in deze map gedaan worden.

Bijlagen:

- Werkbladen 1, 3, 5 en 6
- Plaatjesmateriaal behorend bij de werkbladen
- Kleurplaat

Heel veel plezier!!!

Bijlagen

Werkblad 1 'Opstaan!'

Vroeger

Nu

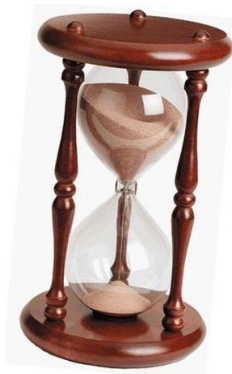
Werkblad 1 Afbeeldingen 'Opstaan' (vroeger en nu)

Werkblad 3 Kleurplaat 'Opstaan'

Werkblad 5 Afbeeldingen bij collage

Werkblad 6 'Opstaan !' TIJD

ochtend/opstaan

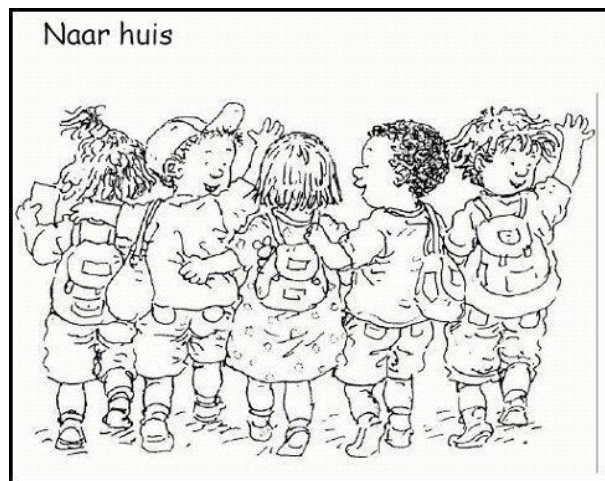
tussen de middag

middag

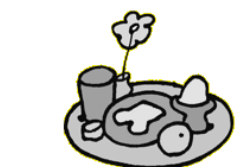
avond/naar bed

Plaatjes Middag bij werkblad 6 'Opstaan'

Plaatjes Ochtend/opstaan bij werkblad 6 'Opstaan'

Plaatjes Tussen de middag bij werkblad 6 'Opstaan'

Plaatjes **Avond/naar bed** bij werkblad 6 'Opstaan'

